

ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МІСТА

Наведено аналітичний огляд наукових підходів до дефініції "конкурентоспроможність", визначено їх сутність та відмінності. Досліджено теоретичні основи конкурентоспроможності міста, та погоджено взаємозв'язок в системі дефініції «конкурентоспроможність»

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність міста, конкурентоспроможність регіону

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Управління містом в сучасних умовах є дуже складним процесом, враховуючи постійне зростання проблем у таких сферах як містобудування, забезпечення самофінансування, ЖКГ, бар'єри входження інвестицій та низький рівень інноваційної активності. В таких умовах постає питання визначення сутності дефініції конкурентоспроможності міста та її місця в системі конкурентоспроможності держави на основі аналізу трактувань змісту базових категорій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання оцінки конкурентного середовища, забезпечення конкурентоспроможності регіону є предметом дослідження таких вітчизняних дослідників як І.М. Вахович, З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська, Ярош Антоній, в працях яких досліджено теоретико-методичні основи формування конкурентного середовища, визначено фактори, які впливають на рівень конкурентоспроможності регіону, розглядаються питання, пов'язані з формуванням конкурентних переваг регіону як необхідного елемента забезпечення його конкурентоспроможності. Питанням конкурентоспроможності міста приділена значно менша увага, окремі напрацювання можна спостерігати в таких науковців як Л.П. Стеців, Т.В. Балик та О.С. Стукалова.

Цілі статті. Формування понятійного апарату для базового визначення в системі управління містом в умовах конкурентоспроможності, а саме «конкурентоспроможність міста», визначення її основних складових та характеристик.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність є багатоаспектним поняттям, що в перекладі з латинської мови означає суперництво, боротьбу за досягнення найкращих результатів. Для її характеристики використовується поняття забезпеченості факторами виробництва: Д. Кісінг, Е. Хекшер, Б. Олін, О. Шнипко; ефективності їх використання: А. Сміт, М. Портер, Я. Антоній; можливостей С. Позняк, Ф. Фатхутдінов, А. Селєзньов та інші.

Слід звернути увагу на багатозначності трактувань сутності поняття «конкурентоспроможність» сучасними вченими-економістами (табл.1).

Таблиця 1

Сутність поняття «конкурентоспроможність»

Автор визначення	Визначення конкурентоздатності
1	2
Д. Кісінг	сукупність таких факторів, як кваліфікована праця, некваліфікована праця та капітал

1	2
Е. Хекшер	спеціалізація на тому виробництві, для якого співвідношення факторів виробництва, яке воно має, є найсприятливішим
Я. Антоній	створення таких структурних комбінацій, які уможливають оптимальне використання ресурсів та їх комерціалізацію.
Ф. Фатхутдінов	властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами
А. Філіпченко, С. Моринець, В. Вергун	здатність держави розробляти та виготовляти товари і послуги або вищої якості, або ж за нижчими цінами, порівняно з конкурентами.
Л. Кобилянський	рівень економічних, технічних і експлуатаційних параметрів, які дозволяють витримати суперництво з іншими аналогічними товарами на ринку.
Г Азоєв	суперництво на будь-якому поприщі між особами
А. Юданов	боротьба за обмежений платоспроможний попит споживачів.
Я. Жаліло, Я. Близнюк	стан суспільних відносин в державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів.
П. Беленький	пріоритети в яких територія має конкурентні переваги і посилення яких може сприяти підвищенню життєвого рівня населення.
С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко	- концентрований вираз економічних, науково-технічних, виробничих, управлінських, маркетингових та інших можливостей, що реалізуються в товарах і послугах, які успішно протистоять конкуруючим з ними зарубіжним товарам і послугам як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. - це переваги системи державного і суспільного устрою країни, політико-правової організації і регулювання всіх сторін громадського життя суспільства, здатність держави забезпечити стійкий, динамічний розвиток національної економіки і пов'язаний з цим матеріальний добробут членів суспільства, що не поступається світовим стандартам. [1].

Розглядаючи підхід, що базується на трактуванні поняття конкурентоспроможності на основі наявності факторів виробництва слід відмітити недостатню повноту змістовного наповнення базової дефініції. Так, Д. Кісінг вважав конкурентоспроможність сукупністю таких факторів, як кваліфікована праця, некваліфікована праця і капітал [2], а Е. Хекшер – спеціалізацією на тому виробництві, для якого співвідношення факторів виробництва, яке воно має, є найсприятливішим. [3] На наш погляд, сама по собі наявність ресурсів формує лише можливість для створення конкурентних переваг, а, отже, досягнення конкурентоспроможності. Мова йде про наявність певної конкурентної позиції, яка може бути використана у конкурентній боротьбі та слугувати основою для набуття конкурентної переваги, у випадку її ефективного використання. Відповідно, це дає підстави стверджувати, що сама по собі наявність сприятливої чи ефективною комбінації ресурсів є необхідною, але не достатньою умовою конкурентоспроможності.

Другий підхід до визначення конкурентоспроможності на основі показника ефективності використання наявних ресурсів враховує недоліки першого, та однак, на нашу думку, не забезпечує повноту розкриття сутності такого багатогранного поняття як конкурентоспроможність. Так, Я. Антоній трактує конкурентоспроможність як створення таких структурних комбінацій, які уможливають оптимальне використання ресурсів та їх

комерціалізацію [4]. Погоджуючись з думкою про те, що ефективність використання ресурсів є необхідною умовою досягнення конкурентоспроможності, вважаємо такий підхід дещо звуженим, через його базування лише на досягнутих показниках, не враховуючи потенційні можливості, а також неврахування ряду інших важливих ознак конкурентоспроможності, зокрема динамічності.

Існує ряд наукових підходів, що трактують поняття конкурентоспроможності на основі можливостей, зокрема Ф. Фатхутдінов, котрий конкурентоспроможність представляє як властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами [5], а група вчених таких як: А. Філіпченко, С. Моринець В. Вергун трактують конкурентоспроможність як здатність держави розробляти та виготовляти товари та послуги або ж вищої якості, або ж за цінами, значно нижчими порівняно з конкурентами [6]. На нашу думку, перевагою такого підходу є врахування тих особливостей, що була знівельована попередніми дослідниками, зокрема динамічність, наявність потенційних можливостей, ефективність використання, порівняльний характер.

Ряд вчених дефініцію конкурентоспроможності трактують з позиції суперництва на ринку. Виходячи з того, що конкуренція – суперництво за платоспроможний попит, Л. Кобилянський вважає конкурентоспроможністю – рівень економічних, технічних і експлуатаційних параметрів, які дозволяють витримати суперництво з іншими аналогічними товарами на ринку [7]. Г. Азоев, розглядає конкурентоспроможність як – суперництво на будь-якому поприщі між особами [8], а А. Юданов як боротьбу за обмежений платоспроможний попит споживачів. [9] З даного підходу стає зрозуміло те, що явище конкурентоспроможності завжди виявляється в порівнянні та має характер суперництва, що є дуже важливим з позиції розуміння суті поняття, однак обмеження лише однією ознакою занадто вузьким для трактування сутності даного багатоаспектного поняття.

Деякі науковці наголошують, що конкурентоспроможність ґрунтується на наявності конкурентних переваг. Я. Жаліло та Я. Базиліук розглядають конкурентоспроможність національної економіки як економічну категорію, що характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів [10]. А П. Беленький трактує поняття як пріоритети, в яких територія має конкурентні переваги і посилення яких має сприяти підвищенню життєвого рівня населення [11].

На нашу думку, широта підходів до визначення сутнісного базового підтверджує багатогранність категорії конкурентоспроможності та дає можливість визначити коло тих ознак, які дозволяють говорити про конкурентоспроможність об'єкта. Відповідно, конкурентні переваги є базисом забезпечення конкурентоспроможності, а цілеспрямована робота стосовно управління конкурентними перевагами дає можливість забезпечити високий рівень конкурентоспроможності територіальних утворень, як об'єктів конкурентної боротьби.

На основі аналізу підходів до трактування сутності конкурентоспроможності, розмежуємо основні **ознаки конкурентоспроможності**:

- *відносний (порівняльний) характер* – конкурентоспроможність проявляється тільки через порівняння характеристик економічного суб'єкта з характеристиками інших суб'єктів даного ринку;
- *релевантний характер* критерію конкурентоспроможності, який означає, що траєкторія руху даного економічного суб'єкта (його конкурентна позиція) відносно інших суб'єктів може бути визначена тільки в межах релевантного зовнішнього середовища;
- *динамічність (часовий характер)* критерію конкурентоспроможності характеризує положення суб'єкта у конкурентному полі в координатах часу як результат його конкурентної діяльності.

- *ефективність використання*
- *конкурентні переваги*
- *потенційні можливості;*

Потрібно зауважити, що різними вченими розглядались різні об'єкти конкурентоспроможності: товар (С. Позняк, Л. Кобилянський,) організація (Ф. Фатхутдінов, Г. Азоев, А. Юданов), галузь (Дж. Кернс, А. Сміт, М. Портер), регіон (П. Беленький, Я. Антоній, А. Селезньов), національна економіка (Я. Жаліло, О. Шнипко, Б. Кваснюк, А. Кінах).

Було багато спроб створення ієрархічної структури об'єктів конкурентоспроможності та об'єднання їх у єдину систему. Так, наприклад, вчені Г. Азоев і А. Челенков при розгляді поняття конкурентоспроможності виділяють ієрархічну структуру, послідовно включаючи товар, підприємство, галузь і економіку з точки зору їх переваги над аналогічними конкуруючими об'єктами. [12].

Подібну схему ієрархії відстоює і вчений М. Гельвановський, котрий з певною долею умовності все різноманіття конкурентних стосунків, що виникають у сфері економіки пропонує розділити на три рівні: мікрорівень (конкретні види продукції, виробництва, підприємства), мезорівень (галузі промисловості і їх комплекси) і макрорівень (країна і міжнародні організації) [13]. За такого підходу нівелюється значення такого важливого об'єкта конкурентоспроможності (на мезорівні) як регіон, що є неприйнятним, оскільки регіон виступає з однієї сторони, у якості конкурентного середовища діяльності окремих компаній, з іншого - являється самостійним учасником глобальних конкурентних відносин.

Президент Європейської асоціації регіональної науки Р. Камані, у своїй доповіді «Концепція територіальної конкурентоспроможності: виправдана або оманлива?» [14]. стверджує, що в глобальній економіці регіони не лише виступають економічним ареалом діяльності місцевих компаній, а й відіграють ключову роль в процесі акумуляції та дифузії знань, сприяють інтеркорпоративній взаємодії та виникненню новітніх форм бізнесу, тобто виступають активними самостійними суб'єктами конкурентних відносин.

Існує ряд наукових підходів, у яких враховано регіон в якості одного з об'єктів конкурентоспроможності. Так, Л.Л. Ковальська пропонує розглядати регіон як один із об'єктів конкурентоспроможності, а забезпечення конкурентоспроможності регіону в якості вихідного для забезпечення конкурентоспроможності галузі[15].

На нашу думку, такий підхід є правильним з позицій врахування в якості об'єкта регіону, оскільки враховує ту обставину, що регіональні утворення також є учасниками конкурентних відносин, однак ми не погоджуємось із думкою автора про вихідну позицію конкурентоспроможності регіону для забезпечення конкурентоспроможності галузі. На наш погляд, як регіон, так і галузь є різними об'єктами конкурентоспроможності, що відносяться до одного - мезорівня конкурентоспроможності, але розглядаються з принципово різних підходів: галузевого та територіального. Будемо виходити із припущення, з яким погоджуються усі дослідники, що на початковому рівні об'єктом конкурентоспроможності є товар та підприємство, що його випускає, яке відповідно належить до певної галузі або певного виду економічної діяльності, але при цьому має певне територіальне розміщення. Досягнення конкурентоспроможності таких об'єктів, відповідно, сприяє, але не забезпечує конкурентоспроможності ні даної галузі в масштабах національної чи світової економіки (з позицій галузевого підходу), ні регіону (з позицій територіального підходу). Оскільки, існують інші товари, які виробляють інші підприємства, які можуть бути неконкурентоздатними, а отже знижувати конкурентоспроможність в галузевому чи територіальному масштабі. Певні види товарів, виробляються в різних регіонах країни, і саме за оцінкою їх конкурентоспроможності можна говорити про конкурентоспроможність галузі. В масштабах регіону функціонують підприємства різних галузей промисловості, їх конкурентні позиції, поряд із рівнем інвестиційної привабливості регіону, наявністю висококваліфікованої робочої сили та сировинних ресурсів в межах території впливають на конкурентоздатність регіону. Звичайно, можна зауважити про існування регіоноутворюючих

підприємств та галузей промисловості, тобто таких, навколо яких історично формувалася розвиток певних територій. Однак, на наш погляд, в такому разі, говорити про первинний чи вторинний характер конкурентоспроможності регіону чи галузі доцільно лише для галузей, у яких існує монополічний ринок, що є не доцільним. Відповідно, на наш погляд, регіон та галузь є різними об'єктами конкурентоспроможності одного мезорівня.

Виходячи з вище наведеного нами пропонується ієрархічна структура конкурентоспроможності об'єктів, що представлена на рис. 1.

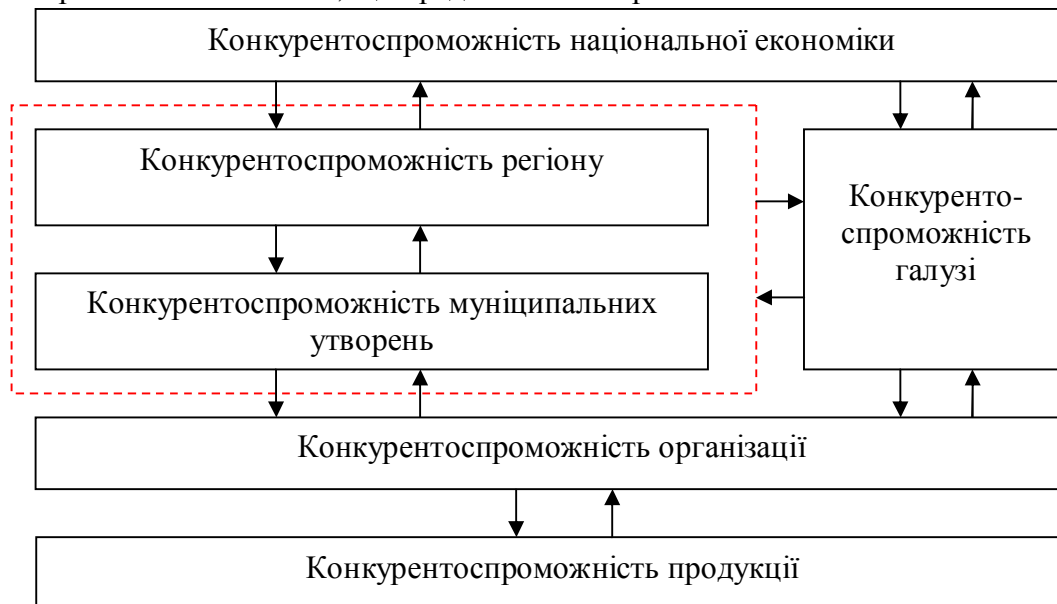

Рис 1. Ієрархічна структура конкурентоспроможності об'єктів

На наш погляд, існує необхідність доповнення ієрархічної структури об'єктів конкурентоспроможності одним із важливих об'єктів – муніципальним утворенням.

Відповідно до теорії організації реалізація загальносистемних орієнтирів є можливою лише за умови однаправленості векторів розвитку її елементів. Розглядаючи територіальну структуру держави можна виділити національний, регіональний та первинний рівні. На первинному рівні формуються найменші адміністративно-територіальні одиниці країни, що у світовій практиці отримали назву муніципальних утворень. Елементами загальнодержавного організму є регіональні системи, що в свою чергу, складаються з базових адміністративно-територіальних одиниць – муніципальних утворень. Тому формування й реалізацію стратегії економічного соціального розвитку та забезпеченні конкурентоздатності регіону необхідно розглядати крізь призму муніципальних стратегій забезпечення їх конкурентоздатності.

Використання ієрархічного підходу до формування стратегії регіонального розвитку, за умови використання стратегій муніципального розвитку дасть можливість забезпечити ефект синергії.

Рівень муніципальних утворень в забезпеченні конкурентоздатності регіону та держави відіграє важливу роль оскільки:

1. Стратегія економічного й соціального розвитку регіону реалізується безпосередньо на рівні муніципальних утворень, які є необхідними та невід'ємними складовими регіональної системи.

2. Без загальної підтримки органів місцевого самоврядування та територіальних громад регіональна стратегія є наміром, що не має об'єктивних умов для реалізації.

3. Деталізація регіональних стратегічних орієнтирів відбувається в стратегіях розвитку муніципальних утворень, що повинні підпорядковувати напрям свого розвитку регіональним цілям, а ті, в свою чергу, повинні враховувати інтереси, стратегічне бачення цих муніципальних утворень. В іншому випадку протилежний характер стратегічних векторів розвитку регіональних утворень або нівелює зусилля й прагнення регіону і територіальних

громад, або породжує конфлікт їх інтересів. Це в свою чергу, блокує динаміку розвитку територіальних систем різного рівня.

4. Муніципальні утворення виступають як суперники в питаннях залучення фінансових і людських ресурсів, що дає підстави стверджувати про наявність між ними конкурентної боротьби.

В Україні термін «муніципальне утворення» не має законодавчого закріплення. Найближчим по змісту є термін місто, як форма поселення, населене місце, значне за розмірами, чисельністю й щільністю населення, жителі якого зайняті, як правило, поза сільським господарством. Населення міста формами життя і повсякденної діяльності об'єднане у певну соціально-територіальну спільність, тому місто є історично конкретною соціально-просторовою формою існування суспільства. Місто як форма поселення, що виникло внаслідок суспільного розподілу праці, тобто відокремлення ремесла від сільського господарства і зосередження обміну в руках певної громадської групи, відрізняється від села високим ступенем різноманітності та інтеграції трудової діяльності (виробничої та невиробничої). Тут концентрувалось багато галузей народного господарства — промисловість, наука, культура, інформація, що зробило місто центрами науково-технічного і соціального прогресу. Усе це у поєднанні з розвинутою соціальною та інженерною інфраструктурою зумовило формування у містах специфічного міського способу життя, який у процесі урбанізації поширюється на все більшу кількість поселень, у т.ч. сільських [16].

Таким чином, виникає необхідність визначення сутності конкурентоспроможності міста. Виходячи із аналізу сутності базового поняття конкурентоспроможність, та такого її специфічного об'єкту, як місто, спробуємо дати сласне тлумачення сутності конкурентоспроможності міста.

Під поняттям конкурентоспроможність міста слід розуміти здатність муніципальної системи до створення та підтримання конкурентних переваг за допомогою ефективного використання усіх видів потенціалу з метою забезпечення економічного зростання міста та підвищення рівня і якості життя населення.

Таким чином, складні умови розвитку економіки характеризуються конкуренцією як всередині країни, так і на рівні регіону, міста. Посилення конкуренції виставляє нові вимоги до управління розвитком міст на основі забезпечення їх конкурентоспроможності. Чітке розуміння поняття «конкурентоспроможність міста» та його місця в ієрархічній системі конкурентоспроможності держави дозволить систематизувати знання покращити наукові та практичні здобутки у сфері забезпечення конкурентоспроможності міста. Підвищення конкурентоспроможності міста сприятиме його соціально-економічному розвитку, забезпечить самофінансування та активізацію інвестиційно-інноваційних процесів на рівні регіону та країни.

Список використаних джерел:

1. С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.
2. Keesing D.B. Labor Skills and Comparative Advantage // American Ekonomik revier. – 1996. – May. P.249-258
3. Шнипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність проблеми, механізм реалізації. – К.: Наук. Думка, 2003. – 334 с.
4. Ярош Антоній. Конкурентоспроможність регіонів та еволюція регіональної політики Європейського союзу // Регіональна економіка, 2004. – С.188-193.
5. Фатхутдинов Ф. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление.- М.: Инфра – М. – 2000
6. Сучасні міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносин / А.С. Філіпченко, С.Я. Моринець, В.А. Вергун та ін. – К.: Либідь, 1992. С. 259

7. Кобилянський Л.С. Управління конкурентоспроможністю: Навчальний посібник. – К.: Зовнішня торгівля, 2003. – 304 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. – М.: Эксмо, 2004. – 554 с.
9. Юданов А. Конкуренция: теория и практика. М.: АКАЛИС, 1996 – 179 с.
10. Конкурентоспроможність регіонів України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська та ін.; За ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.
11. Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. Конкурентоспроможність на транскордонних ринках. – Львів: ІРД НАН Укр., 2005. – 214 с.
12. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы /М.: ОАО Типография НОВОСТИ, 2000. - 256 с.
13. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, макроуровневом измерении / М. Гельвановский, В. Жуковская // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3.– С . 67-70
14. Samagni R. On the concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? – Urban Studies. – Vol.39. – No13. – 2002. – p.2395-2411.
15. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: Монографія – Луцьк: Надстиря, 2007 – 420 с.
16. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Місто>

Тендюк О. А., Покидыук О.В. Теоретический подход к трактованию значения конкурентоспособности города

Приведен аналитический обзор научных подходов к дефиниции "конкурентоспособность", определено их сущность и отличия. Исследовано теоретические основы конкурентоспособности города, и согласовано взаимосвязь, в системе дефиниций «конкурентоспособность».

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность города, конкурентоспособность региона.

Tendyuk O.A., Pokydyuk O.V. The theoretical approach to interpretation of value of city competitiveness

The analytical review of the scientific approaches to definition "competitiveness" is led; their essence and differences are defined. Theoretical bases of competitiveness of city are investigated, and concerted intercommunication, in the system of definition «competitiveness» is approved.

Keywords: «competitiveness», «competitiveness of city», «competitiveness of region».